

УДК 33.332

ББК 65

**ТАДҚИҚОТИ МЕТОДИКАИ АРЗЁБИИ
САМАРАНОКИИ ИСТИФОДАБАРИИ
ЗАХИРАҲОИ ЗАМИН ДАР МИНТАҚАҲОИ
КИШВАР**

*Акпарзода Абдували - муаллими калони
кафедраи молиносии ва фаъолияти гумрукӣ
ДИС ДДТТ*

**ИЗУЧЕНИЕ МЕТОДИКИ
РАЦИОНАЛЬНОГО ИСПОЛЬЗОВАНИЯ
ЗЕМЕЛЬНОГО ФОНДА В РЕГИОНАХ
СТРАНЫ**

*Акпарзода Абдували - старший преподаватель
кафедры товароведения и таможенного дела
Таджикского государственного университета
коммерции*

**STUDY THE METHODS OF THE EFFECTIVE
USING THE LAND FUND IN THE DISTRICTS
OF THE COUNTRY**

*Акпарзода Abduvali – Senior Teacher of the
Department of Customs of the Tajik University of
Commerce*

Калидвожаҳо: самаранокӣ, замин, хоҷагии қишлоқ, захира, таҳлил, истеҳсолот.

Дар мақолаи мазкур муаллиф тадқиқоти методикаи арзёбии самаранокии истифодабарии захираҳои заминро дар минтақаҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон дида баромадааст. Қайд карда шудааст, ки камбудии дар системаи идоракунии заминҳои кишоварзӣ мавҷуданд, ки боиси истифодаи ғайрисамаранокӣ онҳо шудааст. Таҳлили адабиётҳои ватаниву хориҷа нишон дод, ки унсурҳои муҳими самаранокӣ истифодабарии захираҳои замин - истифодаи мошинҳои каммасраф, технологияҳои дар соҳаи кишоварзӣ ва шидатнокӣ (шидатнокӣ) истеҳсолот мебошад. Усули коррелятсия - регрессивӣ, ки самаранокӣ истифодаи замин бо роҳи таҳлили ҳаҷми истеҳсол ҳисоб карда мешавад, функсияи истеҳсолӣ, ки бо пешниҳоди Кобб-Дуглас асос ёфтааст, дида баромада шудааст.

Ключевые слова: эффективность, земля, сельское хозяйство, ресурсы, анализ, производство

В данной статье автор рассматривает методику оценки эффективности землепользования в регионах Республики Таджикистан. Было отмечено, что в системе управления земельными ресурсами сельскохозяйственного назначения имеются недостатки, что привело к их неэффективному использованию. Анализ отечественной и зарубежной литературы показал, что важный элемент эффективного использования земельных ресурсов это использование энергосберегающих машин, технологий и интенсификация производства в сельском хозяйстве. Рассмотрен корреляционно-регрессионный метод Кобба-Дугласа, который рассчитывает эффективность землепользования путем анализа объема производства.

Key words: efficiency, land, agriculture, resources, analysis, production.

In this article, the author examines the methodology for assessing the effectiveness of land use in the regions of the Republic of Tajikistan. It was noted that there were shortcomings in the management of agricultural land resources, which led to their inefficient use. Analysis of domestic and foreign literature has shown that an important element of effective use of land resources is the use of energy-saving machines, technologies and intensification of production in agriculture. The Cobb-Douglas correlation-regression method is considered, which calculates the efficiency of land use by analyzing the volume of production.

Яке аз шартҳои муҳими таъмини субот дар чома-бо ғизо таъмин намудани аҳоли, дар ҳар як давлати соҳибхитӣ мебошад. Амалсозии амнияти озуқаворӣ аз истеҳсоли маҳсулоти кишоварзӣ сурат мегирад, ки мустақиман ба ташаккули идоракунии самарабахш дар баҳши кишоварзӣ иқтисодиёт вобаста аст. Бо дарназардошти он, ки Тоҷикистон дорои захираҳои ночизи фонди замин, маҳз майдони заминҳои кишоварзӣ мебошад, истифодаи онҳоро дар сатҳи хеле баланд бояд тақозо

намуд. Бо вучуди ин, ханӯз ҳам камбудихо дар системаи идоракунии заминҳои кишоварзӣ мавҷуданд, ки боиси истифодаи ғайрисамараноки онҳо шудааст, аз ҷумла:

- сатҳи пасти дастгирии давлатии рушди соҳаҳои кишоварзӣ;
- тавалъуи нокифоя ба масъалаҳои татбиқи ҳамачонибаи тадбирҳои зидди эрозия ва мелиоративии замин;
- рафтори ваҳшиёнаи аксари деҳқонон барои ба даст овардани ғоидаи зиёд дар истифодаи заминҳои кишт;
- лъолибияти пасти сармоягузорию истеҳсолоти кишоварзӣ дар минтақаҳои кишвар.

Ин камбудихоро давом додан мумкин аст, аммо зарурати баланд бардоштани самаранокии истифодаи заминҳои кишоварзӣ чи дар тамоми кишвар ва чи дар минтақаҳои алоҳида роҳандозӣ бояд кард.

Ҳалли мушкилоти истифодаи самараноки замин, пеш аз ҳама, баҳодихии ҳолат ва шароити истеҳсоли маҳсулоти кишоварзиро дар ҳар як минтақа талаб менамояд, зеро заминҳои кишоварзӣ аз ҳисоби ҳосилнокии табиӣ ва иқтисодӣ дар минтақаҳо фарқ мекунанд, ки ба натиҷаҳои истеҳсоли маҳсулоти кишоварзӣ таъсир мерасонанд. Дар адабиёти иқтисодӣ одатан байни самаранокии иҷтимоию-иқтисодӣ (ҷамъиятӣ) ва иқтисодии (ҳочагидорӣ) истифодабарии самараноки заминро фарқ мекунад.¹ Яқум концепсияи васеътарро дар бар мегирад, зеро он инчунин натиҷаҳои иҷтимоӣ ва иқтисодиро, ки ба рушди ҷомеа таъсир мерасонанд, арзёбӣ мекунад. Охири манфиати ғайриҷамъиятӣ мушаххаси амалиётҳои ҳочагидорӣ субъектҳои истеҳсолоти кишоварзиро дар бар мегирад.

Ба ҳама маълум аст, ки дар илми иқтисодиёт фарқи байни истилоҳот ва самаранокии иқтисодӣ ба таври умум қабул карда шудааст. Вақте ки сухан оиди самара меравад, натиҷаи мусбати тадбирҳои андешидашуда фаҳмида мешавад, аммо хароҷоти ба даст овардани он ҳисоб карда намешаванд. Ва вақте сухан дар бораи самаранокии иқтисодӣ меравад, пас натиҷа бо арзиши ба даст овардани он чен карда мешавад.

Дар шароити муносибатҳои бозорӣ, ҳама гуна таъсир мустақиман дар муносибат ва дар заминаи самаранокии иқтисодӣ қабул карда мешавад. Азбаски охири аз таъсири бисёри омилҳо ва шароити ҳочагидорӣ вобаста мебошад.

Бояд қайд кард, ки самаранокии иқтисодии истифодаи замин аз рӯи бисёр меъёрҳо ва нишондиҳандаҳо баҳо дода мешавад. Дар илми иқтисодиёт усулҳои гуногуни муайян кардани меъёрҳо ва нишондиҳандаҳои истифодаи самарабахши захираҳои замин мавҷуданд. Баъзе олимони чунин мешуморанд, ки самаранокии иқтисодии истифодаи заминро ба маънои танг ва васеъ баҳо додан мумкин аст. Дар ҳолати аввал, ин муқоисаи натиҷаҳо бо масоҳат ё арзиши замин аст. Ба маънои дигар, ин маънои кам кардани хароҷот, афзоиши ҳосилнокӣ, бехтар кардани сифати маҳсулот ва риояи шароити муҳити зистро дорад.² Донишмандони дигар методологияи арзёбии самаранокии истифодабарии заминро тавассути муқоисаи нишондиҳандаҳои табиӣ ва арзиширо бо хароҷоти истеҳсолӣ дар бахши кишоварзӣ пешниҳод мекунанд.³ Тахминан ҳамин як мавқеъро бисёри олимони қабул кардаанд, вале онҳо боз нишондодҳои нисбиро илова мекунанд, ки ба мо имконият медиҳанд сохтори маҳсулоти кишоварзиро нисбатан тавсиф кунем.⁴ Роҳе низ ҳаст, ки мутобиқи он таносуби даромад бо миқдори зарурии тавсеаи истеҳсолот, ғоида ва хароҷот чен карда мешавад, ки имкон медиҳад сифати қабати хок бехтар гардад.

Дар баробари усулҳои баҳодихии дар илми иқтисодиёт нишондодҳои ҷудонопазири самаранокии истифодаи замин ҳам аз ҷиҳати техникӣ ва ҳам дар бозор истифода бурда мешаванд. Ин равишро олимони рус А. Головин ва Зюкиным Д.А. пешниҳод кардаанд.⁵ Онҳо нишондиҳандаи интегралӣ самаранокии истифодаи замини киштро аз рӯи формула зерин ҳисоб мекунанд:

$$I_{\text{сам}} = C_{\text{тех}} * C_{\text{ик}}$$

¹ Фаизова Э.Ф., Сахаутдинов Р.Р., Ачкурина Ф.И. Оценка эффективности использования земель сельскохозяйственного назначения в различных формах хозяйствования республики Башкортостан // Вестник СамГУ. 2014. - №8 (119). – С.53.

² Минаков И.А. Экономика отраслей АПК: учебник. – М.: Колосс, 2004. – 466с.

³ Чогут Г.И. Оценка эффективности использования сельскохозяйственных земель. // Экономика сельскохозяйственных и перерабатывающих предприятий. – 2007. - № 2. – С.49.

⁴ Третьяк Л.А. Экономика сельскохозяйственной организации: учебное пособие / Л.А. Третьяк, Н.С. Белкина, Е.А. Лиховцева. – М.: Издательско – торговая корпорация «Дашков и Ко», 2010. – 400с.

⁵ Головин А.А., Зюкин Д.А. Совершенствование методических подходов оценки эффективности использования пашни // Фундаментальные исследования. - № 5, 2017. – С. 136-141.

дар инҷо, $C_{\text{тех}}$ самаранокии технологӣ мебошад, ки тавассути тақсим кардани сатҳи миёнаи ҳосилнокии зироатҳо (X_3) ба ҳосилхезии хок (да ҳолҳо) (X_x) ҳисоб карда мешавад.

$$C_{\text{тех}} = X_3 / X_x$$

$C_{\text{ик}}$ - ҳосилнокии иқтисодӣ мебошад, ки тавассути тақсим кардани даромад аз фуруши маҳсулоти кишоварзӣ аз 1 гектар замини қорам (D) ба кадастраи ва арзиши як гектар замин (K_3) ҳисоб карда мешавад.⁶

$$C_{\text{ик}} = D / K_3$$

Аз ҷониби олимони номбаршуда, дар асоси коэффисиенти маҷмӯи самаранокии истифодаи замин, ноҳияҳо ба гурӯҳҳои алоҳида тақсим карда шудаанд. Якум он минтақаҳоеро дарбар мегирад, ки дар байни дигар минтақаҳо нисбатан сатҳи баланд доранд ва дар ин асос ҳамчун истифодабарандаҳои самараноки захираҳои замин ҳисобида мешаванд. Гурӯҳи дуюм минтақаҳоеро дар бар мегирад, ки самаранокии истифодаи онҳо дар сатҳи вилоят баландтар аст, ба гурӯҳи сеюм он минтақаҳо дохил мешаванд, ки нишондиҳандаи ҳамгиросишуда аз сатҳи миёнаи минтақа камтар аст ва ба гурӯҳи чорум минтақаҳо дохил мешаванд, ки дар истифодаи самараноки захираҳои замин дар сатҳи паст роҳандозӣ шудааст.⁷

Ҳангоми муайян кардани самаранокии иқтисодии истифодаи захираҳои замин ҳамчун омилҳои истеҳсоли чунин нишондиҳандаҳо низ ба ҳисоб гирифта мешаванд: ҳаҷми маҷмӯи маҳсулоти дохилӣ аз як гектар замини истифодашуда, ҳаҷми арзиши умумии маҷмӯи замин, инчунин нишондиҳандаҳои номбаршудаи даромаднокии замин, ҳосилнокии замин, ҳосилхезӣ, истеҳсоли намудҳои асосии маҳсулоти кишоварзӣ ба ҳар сад гектар замини қорам, ҳиссаи заминҳои қорам, сохтори заминҳои кишоварзӣ ё замини обӣ ва ғ.⁸

Муҳтавои нишондиҳандаҳои табиӣ, арзишӣ, нисбӣ ва интегралӣ метавонанд дар шакли ҷадвал ба тариқи зайл пешниҳод карда шаванд:

Нишондиҳандаҳои самаранокии иқтисодии истифодаи замин

Нишондиҳандаҳои табиӣ	Нишондиҳандаҳои арзишӣ	Нишондиҳандаҳои нисбӣ	Нишондиҳандаҳои интегралӣ
- ҳосилнокии зироат, с / га - истеҳсоли намудҳои асосии маҳсулоти зироатӣ ба 100 га замини қорам - истеҳсоли намудҳои асосии маҳсулоти чорводорӣ ба 100 га замини кишт - истеҳсоли намудҳои асосии зироатҳо ва маҳсулоти чорводорӣ ба ҳар 100 га замини зироат	- Маҷмӯи маҳсулоти истеҳсолшудаи маҳсулоти кишоварзӣ ба 1 га замини кишоварзӣ (сомонӣ) - даромади умумӣ барои 1 га замини кишоварзӣ (сомонӣ) - фоидаи умумӣ ба 1 га замини кишоварзӣ (сомонӣ) - хароҷоти истеҳсоли барои 1 га замини кишоварзӣ (сомонӣ) - даромаднокии истеҳсоли зироат (%)	- ҳиссаи заминҳои кишоварзӣ дар фонди умумии замин (%) - ҳиссаи заминҳои қорам дар фонди умумии заминҳои кишоварзӣ (%) - ҳиссаи майдони обёришаванда дар маҷмӯъ. (%) - ҳиссаи заминҳои истифоданашудаи кишоварзӣ, % - ҳиссаи заминҳои қорам истифоданашуда, %	- коэффисиенти самаранокии иқтисодӣ (ҳосилнокӣ ва - хок) - коэффисиенти самаранокии техникӣ - шохиси (индекси) интегралӣ. (коэффисиенти самаранокии иқтисодӣ * коэффисиенти самаранокии техникӣ)

Тибқи методологияи дигар, арзёбии истифодаи замин аз ҷониби системаи нишондиҳандаҳои омилӣ ва самарабахш гузаронида мешавад.⁹ Аз рӯи адолат, бояд қайд кард, ки ин нишондиҳандаҳо

⁶ Головин А.А., Зюкин Д.А. Совершенствование методических подходов оценки эффективности использования пашни // Фундаментальные исследования. - № 5, 2017. – С. 139.

⁷ Головин А.А., Зюкин Д.А. Совершенствование методических подходов оценки эффективности использования пашни // Фундаментальные исследования. - № 5, 2017. – С. 139..

⁸ Е.Ю. Меркулова, Г. Б. Вязов Методика оценки эффективности использования земельных ресурсов региона. // Прикладные аспекты экономики и управления народным хозяйством. №1. 2015.- С.

⁹ Ханбабаев Т.Г., Догеев Г.Д., Велибекова Л.А. Оценка эффективности использования земель сельскохозяйственного назначения. // Международный научно-исследовательский журнал ▪ № 9(40) ▪ Часть 1 ▪

пеш аз давраи ислохот буданд, аммо онҳо бо назардошти ташаккулёбии муносибатҳои бозорӣ нав карда шудаанд. Нишондиҳандаҳои оморӣ дар навбати худ аз нишондиҳандаҳои сохторӣ ва захиравӣ иборатанд. Нишондиҳандаҳои сохторӣ инҳоро дар бар мегиранд:

- дараҷаи рушди ҳудуд, ки ҳамчун таносуби заминҳои кишоварзӣ ба масоҳати умумии минтақа ҳисоб карда мешавад;

- вазни қиёсии заминҳои қорам дар сохтори замини кишоварзӣ, ки ҳамчун тақсимоли заминҳои кишт ба масоҳати заминҳои кишт муайян карда мешавад;

- пуррагии истифодаи замини қорам бо нишон додани дараҷаи истифодаи самарабахши заминҳои барои шудгор дар минтақаҳо мувофиқбуда. Ин коэффициент ҳангоми тақсими замини кишт ба майдони шудгор қардани замини мувофиқ ҳисоб карда мешавад.

Дар сохтори нишондиҳандаҳои захиравӣ, ки ҳангоми баҳогузори истифодаи захираҳои замин истифода мешаванд, инчунин чунин нишондиҳандаҳоро ба ҳисоб мегиранд:

- таҷҳизонидашуда, ки ҳамчун таносуби арзиши (воситаҳои пулӣ) воситаҳои асосии таъиноти кишоварзӣ ба масоҳати заминҳои кишоварзӣ ё ба майдони заминҳои кишт ҳисоб карда мешаванд;

- таъминоти энергетикӣ, ки ҳамчун таносуби қобилияти умумии энергетикӣ ба масоҳати заминҳои кишоварзӣ ё заминҳои кишт ҳисоб карда мешавад;

- инчунин нишондиҳандаҳои нуриҳои минералӣ ва органикӣ дар як гектар замини қорам;

- Ӵальми умумии харољоти истеъсолӣ ба як гектар замини қорам ё замини кишоварзӣ, ки бо тақсими Ӵамаи харољоти истеъсолӣ ба масоҳати замини кишоварзӣ ё заминҳои қорам Ӵисоб карда мешавад;

- харољоти қувваи қориин зинда ба як гектар замин, ки бо роҳи тақсим қардани ҳаҷми умумии арзиши меҳнат ба майдони замини кишоварзӣ ё заминҳои кишт муайян карда мешавад.

Тавре ки аз андешаҳои дар боло овардашуда бармеояд, меъёрҳо ва нишондиҳандаҳои, ки барои арзёбии самаранокии истифодаи замин таҳия шудаанд, хеле гуногунанд. Илова бар ин, вобаста ба ҳадафҳои гузошташуда ва мушаххасоти фаъолияти иқтисодӣ, дигар нишондиҳандаҳо метавонанд онҳоро боз ҳам тақсим ва нав кунанд. Дар ҳақиқат, дар марҳилаи қунии рушди шаклҳои мухталифи молиқият дар бахши кишоварзии иқтисодиёт, таҳияи системаи ягонаи арзёбии самаранокии истифодаи заминҳои кишоварзӣ барои хоҷагиҳои хусусӣ (хоҷагиҳои деҳқонӣ, коллективӣ ва қорхонаҳои давлатии кишоварзӣ) мушкил аст. Азбаски нишондиҳандаҳои самараноки қорхонаҳои шаклҳои мухталифи молиқият, муайян қардани самарои иқтисодии онҳо вобаста аз мақсад ва самтҳои истифодаи замин метавонанд гуногун бошанд. Аз қумла, барои хоҷагиҳои деҳқонӣ (фермерӣ), ки дар Қумҳурии Тоҷикистон бештар тараққӣ ёфтаанд, ва ҳадафи асосии онҳо қоида ба даст овардан мебошад, системаи нишондиҳандаҳои самаранок қоҳиш дода мешавад. Хусусияти асосии фаъолияти онҳо ин миқдори даромади умумӣ пас аз тарҳ қардани тамоми харољоти воқеии парвариши зироатҳои кишоварзӣ (агар дар истеҳсоли зироат бошад), хӯроқворӣ ва нигоҳдориин ҳайвонот (агар дар соҳаи қорводорӣ) бошад.

Бо дарназардошти он, ки ҳам харољоти собит ва тағйирёбанда ба андозаи қоидаи ҳама гуна қорхона таъсир мерасонанд, аз ин рӯ, ба назари мо, фермерони ватанӣ бояд усули идорақунии харољоти доимии тағйирёбандаро бо мақсади баланд бардоштани самаранокии иқтисодии истифодаи замин қонанд. Вобаста ба ин, ташкили тренингиҳои махсус барои хоҷагиҳои зиёди деҳқонӣ дар Қумҳурии Тоҷикистон, барномаҳои қӯтоҳмӯҳлат оид ба истифодаи самараноки захираҳои замин дар хоҷагиҳои хусусӣ заруранд. Бо вучуди ин, дар мамлақати мо ин равиш ҳанӯз истифода нашудааст, вале он метавонад дар оянда самарои хуб бахшад. Ҳангоми ташкили тренингиҳо, қурсҳои қӯтоҳмуддат ва ғ. усули таълимот оид ба бақодихии самаранокии истифодаи замин барои фермерон бояд содда ва дар таҳлил фаҳмо бошад.

Дар амал, одатан бо мақсади арзёбии ҳамақонибаи захираҳо методи индексатсия низ истифода мешавад, ки ба муқоисаи нишондиҳандаҳои пулӣ ва табиӣ аз захираҳои истифодашуда ва инчунин ҳаҷми истеҳсолот равона қарда шудааст. Дар ин қо ҳосилхезии ҳок тавассути бонитет (қолҳо), инчунин нишондиҳандаҳои таъминоти фондӣ, фонди меҳнат, таҷҳизоти фонд, аслиҳои меҳнатӣ баҳо дода мешавад. Индексҳо асосан бо тақсим қардани захираи муайян ба 100 га заминҳои кишоварзӣ ва муқоисаи нишондиҳандаи миёнаи ин манбаъ дар минтақа ҳисоб қарда мешаванд. Дар асоси ин равиш, маҷмӯи захираҳо ҳисоб қарда мешаванд, ки он бо тарзи тақсими қамъи индексатсияҳо ба шумораи захираҳо ҳисоб қарда мешавад.

Бояд қайд кард, ки шохиси (индекси) сифати замин дар ҳар як минтақа бо таксим кардани ҳолҳои бонитети минтақа ба ҳисоби миёнаи ҳамаи майдонҳои арзёбӣ ҳисоб карда мешавад.

Усули коррелятсия - регрессивӣ, ки самаранокии истифодаи замин бо роҳи таҳлили ҳаҷми истеҳсол ҳисоб карда мешавад, аз ҳама васеъ истифода бурда мешавад. Дар ин ҷо, функцияи истеҳсоли ба пешниҳоди Кобб-Дуглас асос ёфтааст, ки функцияи Кобб-Дуглас номида мешавад:

$$Y = a_0 x_1^{a_1} x_2^{a_2} \dots x_n^{a_n}$$

Дар инҷо: $x_1^{a_1} x_2^{a_2} \dots x_n^{a_n}$ – ҳаҷми захираҳо;

$a_{0,1,2,\dots}$ - коэффисиенти чандирӣ.

Дар заминаи истеҳсоли маҳсулоти кишоварзӣ, ҳангоми арзёбии таъсири захираҳо ба ҳаҷми истеҳсолот дар сатҳи минтақавӣ, ба сифати захираҳо дар асоси модели Кобб-Дуглас метавон инҳоро номбар кард:

x_1 - масоҳати заминҳои кишоварзӣ дар минтақа (га);

x_2 - шумораи миёнаи солона дар соҳаи кишоварзии минтақа (нафар);

x_3 - арзиши миёнаи солонаи воситаҳои асосӣ барои мақсадҳои кишоварзӣ (сомонӣ);

x_4 - арзиши захираҳои моддии дар истеҳсолоти кишоварзӣ истифодашаванда (сомонӣ).

Барои нишондиҳандаи муассир (Y) метавон маҷмӯи маҳсулоти кишоварзии минтақаро гирифт.

Ҳангоми таҳияи ин модел равшан аст, ки арзиши коэффисиенти чандирӣ ба мо имкон медиҳад, ки дараҷаи таъсири хусусиятҳои омилҳо ба нишондиҳандаи муассир бо афзоиши фоизҳои захираҳои омӯхташуда ба як фоиз муайян карда шавад. Ин усул инчунин ҳангоми арзёбии самаранокии истифодаи замин барои ҳар як минтақа, аз ҷумла вилояти Суғди Ҷумҳурии Тоҷикистон, татбиқ карда мешавад.

Дар илми иқтисод усули методологии баҳодиҳии истифодаи захираҳои замин низ ҳамчун ҷамъбасти арзиши ҳамаи захираҳо ва таъмини сарфаи захираҳо истифода мешавад.¹⁰ Вақте суҳан дар бораи ҷамъ кардани арзиши тамоми захираҳо меравад, пас арзиши замин дар заминаи идоракунии замин, заминаи меҳнат дар асоси андозҳои миқдор, хароҷоти моддӣ аз ҳисоби арзиши онҳо ҳисоб карда мешавад. Дар ин ҷо чизи асосӣ истифодаи технологияҳои каммасраф барои кам кардани хароҷот мебошад. Унсурҳои муҳим дар ин ҷо истифодаи мошинҳои каммасраф, технологияҳо дар соҳаи кишоварзӣ ва шидатнокӣ (интенсификация) истеҳсолот мебошад.

Ба ҳама маълум аст, ки шидатнокӣ дар соҳаи кишоварзӣ афзоиши ҳосилро аз воҳиди заминҳои истифодашуда бинобар истифодаи таҷҳизот, технологияҳо ва системаҳои муосири кишоварзро маънидод мекунад. Суҳан дар бораи он меравад, ки дар раванди шидатнокӣ истифодаи оқилонаи захираҳоро роҳандозӣ карда шуда ва ба зиёд шудани фоида мусоидат мекунад. Шартҳои асосии шидатнокӣ ин афзоиши сармоягузорӣ ба як воҳид масоҳат аст, ки кам шудани хароҷотро барои як воҳиди маҳсулот таъмин менамояд.¹¹

Дар илми иқтисод оид ба шидатнокӣ дар соҳаи кишоварзӣ назарияҳои зиёде мавҷуданд. Тибқи яке аз онҳо, натиҷаи ниҳии шидатнокӣ маҷмӯи маҳсулоти кишоварзӣ мебошад, ки бо роҳи оптимизатсияи хароҷоти истеҳсоли барои як воҳид ба даст оварда шудааст. Дар ин маврид, дар адабиёти иқтисодӣ қайд карда мешавад, ки « муносибати сабабӣ шидатнокиро метавон бо формулаи зерин ифода кард:

$$M_m = b_0 + b_1 T + b_2 Va + b_3 Vg$$

дар инҷо: M_m – маҷмӯи маҳсулот, сомони/га; T – хароҷоти меҳнат, одам.-соат./га; Va – воситаҳои асосӣ, сомонӣ/га; Vg – воситаҳои гардон, сомонӣ/га; b_0, b_1, b_2, b_3 – коэффисиентҳои баробарии регрессионӣ. мебошанд.¹²

Дар давраи шидатнокӣ афзоиши даромад бо афзоиши хароҷот ба назар гирифта мешаванд. Аммо, ин раванд наметавонад тӯл кашад ва дар як лаҳза афзоиши хароҷот метавонад нисбат ба натиҷаҳои пештара, самарайи камтар оварад. Инро дар илми иқтисодиёт бо номи қонуни камшавии даромаднокӣ мешиносанд. Аз ин рӯ, ҳангоми истифодаи оқилонаи захираҳои замин тавсия дода

¹⁰ Гогичаев, А.Б. Эффективность использования производственных ресурсов регионального АПК [Текст] / А.Б. Гогичаев, М.М. Малйсургенов, А.В. Мисаков // Terra Economicus. – 2009. – Т.7. - № 2. – Ч.3. – С.185-189.-С.187.

¹¹ Головин, Ар. А. «NO - TILL» - Технология ресурсосберегающего земледелия [Текст] / А.А. Головин // Агропромышленный комплекс: контуры будущего (материалы Международной научно – практической конференции студентов, аспирантов и молодых ученых, г. Курск, 9-11 ноября 2011 г., ч1). Изд-во Курск. гос. с. х. ак. – 2012. – С.79-81.

¹² Назаренко, Н.Т. Экономика сельского хозяйства. Учебное пособие. Издание 2-е. [Текст]/ Н.Т. Назаренко - Воронеж, ВГАУ, УКЦ, 1996. - 248с. - С.122.

мешавад, ки таносуби оптимальии тамоми захираҳо муайян карда шавад, ки ин омили калидӣ дар ҷараёни шидатноки истеҳсолоти кишоварзӣ мебошад.

Умуман, усулҳои дар боло зикршудаи нишондиҳандаҳои истеҳсолии истифодаи замин ба мо имконият медиҳанд, ки динамикаи истифодаи мутаносиби заминҳои кишоварзӣ ва омилҳои, ки ба самаранокӣ онҳо таъсир мерасонанд, ба таври кофӣ арзёбӣ шаванд, аммо дар амал татбиқ намудани онҳо мушкул аст. Дар матбуоти расмӣ омор, хусусан дар системаҳои минтақавӣ иҷтимоӣ-иқтисодӣ, ёфтани омори зарурӣ хеле мушкул аст. Илова бар ин, имрӯз корхонаҳои калони кишоварзӣ, ки дар давраи пеш аз ислохот фаъолият мекунанд, ба ҳазорҳо хоҷагиҳои хурди деҳқонӣ тақсим карда шудаанд. Ва дар аксар ҳолатҳо, онҳо ба мақомоти расмӣ омор дидаву доништа маълумоти бардурӯғ медиҳанд. Бо вучуди ин, ҳама усулҳои дар боло зикршудаи арзёбии истифодаи захираҳои замин, ки маҷмӯи нишондиҳандаҳоро дарбар мегиранд, метавонанд ҷанбаҳои алоҳидаи истифодаи захираҳоро дар системаи иҷтимоӣ-иқтисодӣ минтақавӣ тавсиф кунанд.

АДАБИЁТ

1. Фаизова Э.Ф., Сахаутдинов Р.Р., Ачқурина Ф.И. Оценка эффективности использования земель сельскохозяйственного назначения в различных формах хозяйствования республики Башкортостан // Вестник СамГУ. 2014. - №8 (119). – С.53.
2. Минаков И.А. Экономика отраслей АПК: учебник. – М.: Колосс, 2004. – 466с.
3. Чогут Г.И. Оценка эффективности использования сельскохозяйственных земель. // Экономика сельскохозяйственных и перерабатывающих предприятий. – 2007. - № 2. – С.49.
4. Третьяк Л.А. Экономика сельскохозяйственной организации: учебное пособие / Л.А. Третьяк, Н.С. Белкина, Е.А. Лиховцева. – М.: Издательско – торговая корпорация «Дашков и Ко», 2010. – 400с.
5. Головин А.А., Зюкин Д.А. Совершенствование методических подходов оценки эффективности использования пашни // Фундаментальные исследования. - № 5, 2017. – С. 136-141.
6. Головин А.А., Зюкин Д.А. Совершенствование методических подходов оценки эффективности использования пашни // Фундаментальные исследования. - № 5, 2017. – С. 139..
7. Е.Ю. Меркулова, Г. Б. Вязов Методика оценки эффективности использования земельных ресурсов региона. // Прикладные аспекты экономики и управления народным хозяйством. №1. 2015.- С.
8. Ханбабаев Т.Г., Догеев Г.Д., Велибекова Л.А. Оценка эффективности использования земель сельскохозяйственного назначения. // Международный научно-исследовательский журнал ▪ № 9(40) ▪ Часть 1 Октябрь, 2015
9. Ичаев, А.Б. Эффективность использования производственных ресурсов регионального АПК [Текст] / А.Б. Гогичаев, М.М. Малйсургенов, А.В. Мисаков // Terra Economicus. – 2009. – Т.7. - № 2. – Ч.3. – С.185-189.-С.187.
10. Головин, Ар. А. «NO - TILL» - Технология ресурсосберегающего земледелия [Текст] / А.А. Головин // Агропромышленный комплекс: контуры будущего (материалы Международной научно – практической конференции студентов, аспирантов и молодых ученых, г. Курск, 9-11 ноября 2011 г., ч1). Изд-во Курск. гос. с. х. ак. – 2012. – С.79-81.
11. Назаренко, Н.Т. Экономика сельского хозяйства. Учебное пособие. Издание 2-е. [Текст]/ Н.Т. Назаренко - Воронеж, ВГАУ, УКЦ, 1996. - 248с. - С.122